Samen werken we aan duurzame zorg

Tussenbalans Green Deal Duurzame Zorg 3.0

Aan het woord

“Duurzame initiatieven leveren vaak tijd én geld op”

Zie pagina 11

Inspiratie uit de praktijk

“Het is sneller voor de patiënt en van even goede kwaliteit”

Zie pagina 29

Green Deal

Op weg naar schone zorg

De zorg maakt mensen beter. Maar paradoxaal genoeg draagt de zorg ook bij aan ziekmakende vervuiling. Liefst 7 procent van de uitstoot van broeikasgassen in ons land komt van de zorg, net als 13 procent van ons grondstoffenverbruik en 4 procent van ons afval.

En klimaatverandering leidt weer tot hittestress, tropische infectieziekten en een toename van huidkanker. Daarnaast leidt vervuiling van lucht, bodem en water tot vele vormen van gezondheidsschade. Daarom hebben we in de Green Deal Duurzame Zorg 3.0 afgesproken dat het anders moet: de helft minder grondstofverbruik in 2030. De helft minder CO_2-uitstoot in 2030. De zorg wordt waar mogelijk circulair. En vervuiling door medicijnresten moet sterk afnemen.

En het mooie hiervan: dit levert vaak ook een kostenbesparing op. En helpt dus om de zorg voor ons allemaal betaalbaar te houden. Meer dan 500 partijen doen mee aan de derde Green Deal, die loopt tot en met november 2026, en dagelijks sluiten nog nieuwe aan. Ik ben trots op de samenwerking en de mooie voorbeelden. Zo is er in de gehandicaptenzorg een pilot gestart voor wasbaar incontinentiemateriaal, om de afvalberg van 85 miljoen kilo per jaar aan incontinentiemateriaal te verkleinen.

Steeds meer ziekenhuizen geven paracetamol als tablet in plaats van via een infuus. Fijner voor de patiënt, goedkoper en beter voor het milieu. In de operatiekamers worden schadelijke narcosegassen steeds vaker vervangen door schone alternatieven - die ook nog eens minder misselijkheidsklachten geven.

Kortom: de deelnemers aan de Green Deal Duurzame Zorg 3.0 zijn hard aan het werk om de doelen te bereiken. In dit magazine leest u de stand van zaken van de Green Deal afspraken, geïllustreerd aan de hand van inspirerende voorbeelden en praktische handleidingen.

Ik dank de regiegroep van de Green Deal voor de totstandkoming van dit magazine. Er zijn al veel stappen gezet, maar we zijn er nog niet. Veranderingen in de wereld geven extra urgentie aan deze transitie naar circulariteit en duurzaamheid, ook in de zorgsector. Daarom wens ik de deelnemers aan deze Green Deal veel succes: er zijn nog twee jaren om toonaangevende stappen te zetten, laten we daar met z'n allen het maximale uithalen.

Vincent Karremans
Staatssecretaris van Jeugd, Preventie en Sport

4 Thema 1 | Gezondheidsbevordering
4 Stand van zaken
5 Aan het woord
6 Inspiratie uit de praktijk
7 Aan de slag

8 Thema 2 | Kennis & Bewustwording
8 Stand van zaken
11 Aan het woord
12 Inspiratie uit de praktijk
13 Aan de slag

14 Thema 3 | CO_2-reductie
14 Stand van zaken
16 Aan het woord
17 Inspiratie uit de praktijk
18 Aan de slag

20 Thema 4 | Circulaire zorg
20 Stand van zaken
22 Aan het woord
23 Inspiratie uit de praktijk
24 Aan de slag

26 Thema 5 | Medicatie(gebruik)
26 Stand van zaken
28 Aan het woord
29 Inspiratie uit de praktijk
30 Aan de slag

32 Overige afspraken
32 Stand van zaken
33 Aan de slag

35 “Bestuurders spelen een sleutelrol”
37 Vooruitblik tot 2026
38 Regiegroep Green Deal Duurzame Zorg 3.0
40 Betrokken organisaties
41 Afkortingen

Stand van zaken

Gezondheidsbevordering

We werken aan het bevorderen van gezondheid van patiënten, cliënten en medewerkers op het gebied van voeding, omgeving en leefstijl. Hieronder beschrijven we beknopt de voortgang van de afspraken die horen bij thema 1. De genoemde afspraken volgen uit het officiële Green Deal document.

Afspraak		Voortgang
1a Bevorderen gezondheid medewerkers en patiënten	Care*	• Aan de slag met leefstijlprogramma's en het inbedden van gezondheid in beleid, voor medewerkers en cliënten • In de gehandicaptenzorg en ouderenzorg is gezamenlijk de aanpak van 'rookvrije zorg' uitgevoerd, binnen de geestelijke gezondheidszorg (ggz) willen alle instellingen in 2025 rookvrij zijn • In de ggz worden sport, bewegen, voeding en leefstijl toegankelijk en een integraal onderdeel van de behandeling (programma LEEV) • Groene GGZ educatiemodule ontwikkeld • Afspraken uit het Integraal Zorgakkoord en Preventieakkoord worden verder uitgewerkt, bijvoorbeeld op het gebied van roken en bewegen
	Cure*	• Verschillende preventieprogramma's gestart • Uitwisselingsplatform voor kennisdeling
	Overig*	• Continue verbinding, inspiratie en kennisdeling, door o.a. GZA en MPZ • Zorgverzekeraars en zorgkantoren zetten leefstijlprogramma's op voor medewerkers
1b Duurzame voeding voor cliënten en medewerkers	Care	• Handreiking gezonde voeding ontwikkeld, op basis van Goede Zorg Proef Je-norm • Programma Verduurzamen Voeding in langdurige zorg is voorbereid • Nulmeting gezonde en duurzame voeding in de ggz
	Cure	• Programma Beter Gezond gerealiseerd: leefstijl expliciet(er) bespreken in de patiëntkamer • Gezonde voeding wordt bij aanbestedingen meegenomen
1c 50/50 plantaardig/ dierlijk in 2026; 60/40 in 2030	Care	• Leveranciersafspraken voor voedingsaanbod met meer plantaardige eiwitten
	Cure	• Vanuit de NFU is een toolkit duurzame voeding ontwikkeld • Er zijn verschillende onderzoeken naar voeding gestart, o.a. het PEARLS project
	Overig	• De norm voor 40/60 dierlijke en plantaardige eiwitten is opgenomen in nieuwe versie Milieuthermometer Zorg
1d Gezondheidsbevorderende leefomgeving	Care	• Programma Groen voor Gezondheid opgezet voor het vergroenen van zorglocaties
	Cure	• De principes van een healing environment worden bij nieuwbouw en verbouw meegenomen

Het volledige bestand met de stand van zaken is terug te vinden op www.greendealduurzamezorg.nl/resultaten

* Zie de leeswijzer op pagina 40 en 41 voor een overzicht van de genoemde organisaties en afkortingen

Aan het woord

“Gezondheidsbevordering is meer dan mensen beter maken”

Op welk resultaat of initiatief ben je het meest trots?
“Ik ben blij dat steeds meer mensen inzien dat gezondheidsbevordering burgers helpt om zich aan te passen. Ons denken over zorg is veranderd. De omslag kwam met de nieuwe definitie van gezondheid: het vermogen om je aan te passen en zelf de regie te nemen, ondanks fysieke, emotionele of sociale uitdagingen. Gezondheidsbevordering draait daarmee niet alleen om zieken beter maken. Zeker nu, met de vergrijzing en het groeiend aantal chronisch zieken, is ‘iedereen beter maken’ simpelweg niet haalbaar.

De Green Deal Duurzame Zorg sluit hierop aan. We richten ons niet meer alleen op het behandelen van ziekten, maar ook op het versterken van veerkracht en zelfredzaamheid. Zorginstellingen en beleidsmakers besteden nu meer aandacht aan preventie, welzijn en bredere gezondheidsthema’s, zoals sociale betrokkenheid en kwaliteit van leven. Dit maakt zorgsystemen duurzamer en effectiever.”

> “We richten ons niet meer alleen op het behandelen van ziekten, maar ook op het versterken van veerkracht en zelfredzaamheid.”

Wat is de grootste uitdaging voor de uitvoering van de Green Deal Duurzame Zorg?
“In het huidige politieke klimaat wordt het debat over het stimuleren van gezondheid en zelfbeschikkingsrecht steeds spannender. Gezondheidsbevordering vraagt soms om collectieve maatregelen, zoals vaccinatieprogramma’s of gezondheidsvoorlichting. Deze maatregelen moet je altijd afwegen tegen persoonlijke keuzevrijheid. Hoe moedigen we als samenleving gezondheid aan zonder individuele vrijheid uit het oog te verliezen? Ik hoop dat we dat gesprek kunnen blijven voeren.”

Wat wil je nog bereiken?
“Rome is ook niet in één dag gebouwd. De komende twee jaar moeten we volhouden en vele, soms iets kleinere, stappen maken. De overheid moet werk maken van ‘health in all policies’. Dat betekent dat bij elk beleid aandacht moet zijn voor de effecten op gezondheid, positief of negatief.”

Niels Oerlemans
Senior beleidsadviseur bij de Nederlandse Vereniging van Ziekenhuizen (NVZ)

Inspiratie uit de praktijk

Goede Zorg Proef Je

Het Leids Universitair Medisch Centrum werkt aan vermindering van voedselverspilling.

Het programma Goede Zorg Proef Je® is een initiatief van de Alliantie Voeding in de Zorg. Goede Zorg Proef Je ondersteunt zorgorganisaties in de transitie naar een gezond en duurzaam voedingsaanbod voor patiënten, medewerkers en bezoekers.

Zo gebruikt het ziekenhuis Gelderse Vallei de Alpha Tool om te onderzoeken hoe gerechten met meer plantaardige eiwitten toch van voldoende eiwitkwaliteit kunnen zijn. En het LUMC verminderde voedselverspilling met 60% door een slimme weegschaal en het invoeren van een 'Chef's menu'.

Aan het eind van 2024 waren 63 van de 70 ziekenhuizen en 36 care-organisaties aangesloten bij Goede Zorg Proef Je. Het RIVM erkende het programma in dat jaar als eerste interventie Duurzaam Eten. Alle tools en deelnemers vind je op www.goedezorgproefje.nl.

Live bijeenkomst van Goede Zorg Proef Je bij ziekenhuis Gelderse Vallei.

Aan de slag

Tools voor gezondheidsbevordering

Met deze tools kunnen zorgorganisaties zelf aan de slag om gezondheid te bevorderen.

Toolkit Duurzame voeding in de zorg | Radboudumc

- Een toolkit voor zorginstellingen over verspilling tegengaan, CO_2-uitstoot verminderen en gezonde voeding voor medewerkers en patiënten.

AminoFit tool | Amsterdam UMC

- De AminoFit tool vindt voor elke maaltijd de juiste eiwitcombinaties, zodat deze voldoende eiwitten bevat met een optimaal aminozuurprofiel voor herstel.

Groene GGZ educatiemodule | IVN Natuureducatie en Nature for Health

- Een kant-en-klare toolkit om samen te leren over biodiversiteit, de gezondheidswinst en inzetbaarheid van natuur binnen de ggz.

Project 'Groen voor Gezondheid' | IVN Natuureducatie, Nature for Health, DeNLggz, VGN en ActiZ

- Tijdens dit project (t/m 2026) wordt voor alle zorginstellingen een toolkit ontwikkeld om natuur in te zetten voor gezondheid van cliënten, medewerkers en bezoekers.

Alle tools vind je op
www.greendealduurzamezorg.nl/resultaten

Een kijkje in de keuken bij Zorgcentrum 't Slot.

Stand van zaken

Kennis & Bewustwording

Samen creëren we aandacht en bewustzijn voor de negatieve impact die de zorg heeft op klimaatverandering en milieuvervuiling, en daarmee op onze gezondheid. Hieronder beschrijven we beknopt de voortgang van de afspraken die horen bij thema 2. De genoemde afspraken volgen uit het officiële Green Deal document.

Afspraak		Voortgang
2a Maatschappelijk debat over duurzame zorg	Care*	• Bewustwording creëren en kennis vergroten bij leden via het duurzaamheidsnetwerk van de Care-branches
	Cure*	• Kennisdeling en workshops op congressen, zoals het NFU en NVZ-congres Duurzame Zorg (sept 2024)
	Overig*	• Jaarlijks congres het Groene Zorg Festival en De Groene Zorg podcast
2b Duurzame zorg in het kader 'goed bestuur' en in governancecode zorg	Overig	• GZA agendeert duurzaamheid in gesprek met bestuurders
2c Zorgaanbieders en verzekeraars integreren duurzame zorg en preventie in strategie	Care	• 90% van grote ggz-instellingen is aangesloten bij een duurzaamheidsnetwerk • Ruim de helft van de ouderenzorgorganisaties is aangesloten bij het duurzaamheidsnetwerk van ActiZ • Toolkit Duurzaamheid door ActiZ, VGN en deNLggz ontwikkeld voor haar leden • Brancheorganisaties stimuleren het opzetten van Green Teams
	Cure	• Alle umc's hebben Green Teams • Routekaart opgesteld voor het opzetten van Green Teams
	Overig	• Werken met Green Teams meegenomen in Milieuthermometer Zorg versie 7 • Zorgverzekeraars vragen bij zorginkoopbeleid om verankering van duurzaamheid in strategie • Zorgverzekeraars verzorgen interne e-learning verduurzaming zorg voor inkopers en beleidsmakers • Zorgbranches hebben een uitvoeringsprogramma voor het verduurzamen van de zorg en welzijn opgezet. Iedere brancheorganisatie heeft beleidsadviseurs duurzaamheid en er is een overkoepelende coördinator duurzaamheid bij de Vereniging Brancheorganisaties Zorg aangesteld
2d VWS neemt duurzame zorg op in beleids- en visiedocumenten	Overig	• VWS heeft een uitvoeringsprogramma voor het verduurzamen van (publieke) zorg en welzijn • Bij VWS intern zijn coördinatoren duurzaamheid aangesteld • Duurzaamheid is opgenomen in de strategie van de Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd • Verduurzaming zorg is opgenomen in het Klimaatplan 2025-2035
2e Green Deal communicatiestrategie	Care, Cure, Overig	• Er is een gezamenlijke communicatiestrategie opgesteld (2023 – 2026) • Vanaf 2025 meer focus op patiënten en cliënten • Brancheorganisaties hebben een netwerk duurzaamheid voor hun leden en organiseren evenementen m.b.t. duurzaamheid voor hun leden

Afspraak		Voortgang
2f Partijen vergroten patiëntbewustzijn over klimaat, milieu en gezondheid	Care	• Leerprogramma's voor medewerkers in ontwikkeling • Toolkits voor vergroten bewustwording cliënten in ontwikkeling • Project voor bewustwording cliënten over voeding wordt in samenwerking met Vilans uitgevoerd
	Cure	• Alle umc's hebben bewustwordingscampagnes, zoals de No Risk No Glove-campagne of de 'Groene weken'
	Overig	• GZA coördineert bewustwordingsprogramma onder langdurige zorgpatiënten en -cliënten en ontwikkelt communicatiehulpmiddelen
2g Centrale vindplaats voor duurzame zorg	Care, Cure, Overig	• Oplevering centrale vindplaats voor alles rondom duurzaamheid in de zorg: www.greendealduurzamezorg.nl
2h Partijen ontwikkelen richtlijn voor Europese duurzaamheidsrapportage	Care	• Webinar en format ter voorbereiding op Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD) gerealiseerd • ActiZ heeft een format ontwikkeld voor een dubbele materialiteitsanalyse (CSRD)
	Cure, Overig	• Door MPZ is een draaiboek 'Rapporteren over Duurzaamheid' opgesteld • Voor de CSRD werken Green Deal-partijen samen om administratieve lasten te beperken • NFU-werkgroep voor kennisdeling CSRD gevormd
2i Gezamenlijke visie op verduurzaming van zorgverzekeraars en zorgkantoren	Overig	• Zorgverzekeraars en zorgkantoren hebben zich gecommitteerd aan de visie 'Verduurzaming zorgsector' (vastgesteld eind 2022)
2j Structurele inbedding duurzame zorg en Planetary Health in alle zorgopleidingen	Cure	• Visiedocument 'planetary health' voor umc-onderwijs is opgeleverd • E-module Planetary Health is ontwikkeld
	Overig	• Brief naar sectorkamer Zorg & Welzijn (mbo) verstuurd over inbedden van duurzaamheid in zorgopleidingen • Vanuit GZA worden bijeenkomsten en congressen georganiseerd om inbedding in het onderwijs aan te jagen
2k Borging duurzame zorg in scholing door wetenschappelijke verenigingen en beroepsgroepen	Overig	• Vanuit GZA worden jaarlijks 40-50 trainingen en nascholingen verzorgd • Scholingen zijn opgeschaald en soms geaccrediteerd, maar duurzaamheid is nog niet integraal in trainingen opgenomen
2l Onderzoek naar duurzame zorg en Green Deal-thema's; VWS en KGG verankeren dit in innovatiebeleid	Overig	• Verduurzaming zorg is onderdeel van de Kennis- en Innovatieagenda Gezondheid & Zorg 2024-2027 • VWS draagt bij aan het Kennis en Innovatie Convenant (KIC) om kennis- en innovaties voor publiek private doorontwikkeling te prioriteren • KIC-partners zijn gestart met uitvoering van de Kennis en Innovatieagenda's • VWS en OCW hebben NWO opdracht gegeven een onderzoekscall op te zetten over Planetary Health. Naar verwachting opent deze in mei 2025

Afspraak		Voortgang
2m Inventarisatie impact richtlijnen op duurzaamheid door wetenschappelijke (beroeps) verenigingen	Cure	• FMS en NHG betrekken duurzaamheid in herzieningen van landelijke richtlijnen • Duurzaam Doorbraakberaad in 2023 om duurzaamheid in medische richtlijnen te integreren • Risico is het beperkte aantal revisierondes tot aan 2050
2n Wetenschappelijke verenigingen ontwikkelen patiënten hand-out voor zorgverleners	Overig	• Hand-out voor duurzaamheid in de spreekkamer in 2025

Het volledige bestand met de stand van zaken is terug te vinden op www.greendealduurzamezorg.nl/resultaten

* Zie de leeswijzer op pagina 40 en 41 voor een overzicht van de genoemde organisaties en afkortingen

Live-opname van de Groene Zorg Podcast tijdens het Groene Zorg Festival 2024.

Aan het woord

“Duurzame initiatieven leveren vaak tijd én geld op”

Op welk resultaat of initiatief zijn jullie het meest trots?
Cédric: “We hebben binnen het thema Kennis & Bewustwording diverse mijlpalen bereikt. Zoals de onderwijsvisie, de e-learning over planetaire gezondheid en mijn persoonlijke favoriet: de Green Team Routekaart. Voor deze praktische routekaart hebben vertegenwoordigers van alle academische ziekenhuizen, samen met Green Team-leden, versnipperde informatie gebundeld en aangevuld met praktijkervaringen.”

Evelyn: “Deze resultaten zijn heel tastbaar. Dat geldt niet voor alle onderdelen van de Green Deal Duurzame Zorg.”

Wat is de grootste uitdaging voor de uitvoering van de Green Deal Duurzame Zorg?
Cédric: “De zorg staat onder druk en tijd is schaars. Veel mensen zien daardoor duurzaamheid als extra werk in plaats van als vast onderdeel van hun functie. De mythe dat je moet kiezen tussen duurzaamheid, geld of tijd houdt dit in stand. Terwijl duurzame initiatieven juist vaak kosten besparen én tijd opleveren.

Evelyn: “Helaas ontbreekt een nulmeting en is er niet gemonitord vanaf de start. Hierdoor is het lastig om te bepalen of we op koers liggen. Dit maakt het uitdagender om inzicht te krijgen in waar iedereen staat, hoe we van elkaar kunnen leren en hoe we achterblijvende partijen kunnen ondersteunen.”

Wat willen jullie nog bereiken?
Cédric: “Ik hoop meer verbinding te zien tussen verschillende lagen binnen organisaties. Ook is het belangrijk dat we ons blijven inzetten voor kennisdeling en oplossingen gericht op de praktijk. Op die manier motiveren, enthousiasmeren en innoveren we op het vlak van duurzame zorg.”

Evelyn: “De komende jaren richten we ons onder andere op onderwijs, zodat het belang van planetaire gezondheid en duurzame zorg diep verankerd raakt in het DNA van zorgprofessionals. Ook willen we dat onderwijskundigen, directeuren, studenten en docenten weten hoe ze kunnen beginnen. En dat ze zich gesteund voelen doordat deze visie in officiële documenten is vastgelegd. Zo kunnen we de komende twee jaar mooie stappen zetten.”

Cédric Koolschijn
Projectleider circulaire zorg bij UMC Utrecht

Evelyn Brakema
Huisarts in opleiding, onderzoeker duurzame zorg bij LUMC en voorzitter Groene Zorg Alliantie

“De komende jaren richten we ons op onderwijs, zodat het belang van planetaire gezondheid en duurzame zorg diep verankerd raakt in het DNA van zorgprofessionals.”

Inspiratie uit de praktijk

Verandering begint bij bewustwording

Aveleijn - cliënten schilderen bloempotten tijdens een Aardewerkambassadeurs - bijeenkomst.

Om bewustwording rondom duurzaamheid bij medewerkers en cliënten te vergroten, heeft gehandicaptenzorginstelling Aveleijn het programma 'Aardewerk' opgericht. Het programma richt zich op vijf pijlers: Voeding, Mobiliteit, Spullen en Afval, Groene Leefomgeving, en Gebouwen en Energie.

In oktober 2023 is Aveleijn gestart met het opleiden van Aardewerkambassadeurs. Maandelijks komt een groep van ongeveer 15 cliënten met interesse voor duurzaamheid bij elkaar om aan de slag te gaan. Er zijn al vele stappen gezet. Zo is er een pilot met slimme thermostaatknoppen gestart op woonlocatie Tuindorp. Hierdoor is er in de winter van het jaar 2023 op 2024 12,5% minder gas verbruikt. Bij daglocatie 't Voswinkel gebruiken cliënten veel creativiteit om restmaterialen om te toveren in producten die te koop zijn in een eigen winkel. En op locatie Westerstraat worden overgebleven etensresten verzameld, om deze te doneren aan een stadsboerderij.

Meer inspiratie opdoen?
Lees meer over het programma Aardewerk en de initiatieven van Aveleijn.

Aveleijn - cliënten doen vitaliteitsoefeningen in een groene leefomgeving.

Aan de slag

Tools voor kennis en bewustwording

Ralph de Vis, gemaakt van teruggebrachte medicijndoosjes, tentoongesteld bij het Groene Zorg Festival 2024.

Met deze producten kunnen zorg-organisaties zelf aan de slag om te werken aan kennis en bewustwording.

Centrale vindplaats | MPZ

- De website www.greendealduurzame-zorg.nl is ingericht als centrale vindplaats van informatie over duurzaamheid in de zorg (wordt continu aangevuld).

Green Team Routekaart | GZA & NFU

- Deze routekaart biedt een duidelijk pad voor Green Teams in ziekenhuizen, umc's en zorginstellingen. Of je nu een zorgverlener, medewerker, onderzoeker of student bent.

E-module Planetaire Gezondheid | NFU

- Deze e-module geeft op een laagdrempelige manier betekenis aan het begrip 'Planetary Health'.

Visiedocument 'Planetaire gezondheid in de umc-opleidingen'| NFU

- Dit visiedocument biedt een hand-reiking met praktijkvoorbeelden van planetary health binnen zorggerelateerde opleidingen.

E-learning klimaat en gezondheid voor huisartsen | NHG, LHV & InEen

- Deze e-learning geeft huisartsen inspiratie om zich in te zetten voor een duurzame zorgsector en een gezonde leefwereld.

Alle tools vind je op www.greendealduurzamezorg.nl/resultaten

Stand van zaken

CO_2-reductie

We willen in 2030 55% minder CO_2 uitstoten en in 2050 volledig klimaatneutraal zijn. Hieronder beschrijven we beknopt de voortgang van de afspraken die horen bij thema 3. De genoemde afspraken volgen uit het officiële Green Deal document.

Afspraak		Voortgang
3a 30% CO_2-reductie in 2026	Care*	• CO_2-reductie van 30% in 2026 lijkt haalbaar voor organisaties met een CO_2-routekaart
	Cure*	• Doel van 30% reductie is op sectorniveau al behaald
	Overig*	• CO_2-routekaart is opgenomen in zorginkoopbeleid bij verschillende zorgvormen
3b Zorgaanbieders beschikken over CO_2-routekaarten	Care (Figuur 1)	• 70% van de organisaties met > 250 fte hebben of werken aan de CO_2-routekaart 35% daarvan is bestuurlijk vastgesteld, kleine organisaties pakken de routekaart nauwelijks op • Branches werken samen met het EVZ aan het ophalen van de CO_2-routekaarten
	Cure (Figuur 2)	• Circa 90% van de ziekenhuizen heeft een routekaart, waarvan ca. 67% bestuurlijk is vastgesteld
	Overig	• EVZ stimuleert gebruik van routekaarten via roadshows en kennisdeling
3c en 3d Administratieve lasten: CO_2-routekaart	Care, Cure, Overig	• Sjabloon CO_2-routekaart geschikt gemaakt voor informatie-, onderzoeks- en/of EED-auditplicht, echter nog beperkte acceptatie bij uitvoeringsinstanties • Er vinden gesprekken plaats over de harmonisatie van regelgeving rondom de wettelijke energiebesparingsplicht • Het EVZ werkt aan een interactieve database voor o.a. rapportageverplichtingen
3e CO_2-uitstoot van vervoer in kaart	Care, Cure	• Registratie van vervoersbewegingen is wettelijk verplicht voor organisaties met meer dan 100 medewerkers • Er zijn door de brancheorganisaties diverse factsheets en toolkits voor duurzame mobiliteit ontwikkeld
	Overig	• Dit is inmiddels in het inkoopbeleid van zorgverzekeraars opgenomen
3f Voortzetting Kennis en Innovatieplatform Maatschappelijk Vastgoed KIP-MV	Care, Cure, Overig	• Voortzetting van het Kennis- en Innovatieplatform voor Maatschappelijk Vastgoed, het Ontzorgingsprogramma en het EVZ
3g Oog voor knelpunten in de uitvoering	Overig	• VWS werkt nauw samen met de ministeries van KGG en VRO en houdt waar mogelijk rekening met de specifieke knelpunten en belangen van de zorgsector
3h CO_2-arm als uitgangspunt bij nieuwbouw en inkoop	Care en Cure	• Na 2030 wordt een verplichte eindnorm voor de energieprestaties van gebouwen ingevoerd: de Milieuprestatie-eis gebouwen (MPG) gebouwen moeten hier voor 2050 aan voldoen • Klimaatneutraal of CO_2-arm geldt voor veel organisaties al als uitgangspunt voor nieuwbouw en inkoop van energie en vervoersmiddelen
	Overig	• Het onvoldoende meenemen van duurzaamheid door een zorginstelling kan leiden tot minder financieringsruimte vanuit banken, mede door het Klimaatcommitment Financiële Sector • Tijdens gesprekken met klanten en bij het verstrekken van krediet komen duurzaamheidscriteria altijd aan bod (per bank verschillend, individueel bankbeleid) • Er is kennis beschikbaar voor duurzame inkoop en mobiliteit

Afspraak		Voortgang
3i Transitievisie warmte van gemeenten is van invloed op tempo van verduurzaming	Care, Cure, Overig	• Partijen zijn zich bewust van het feit dat de transitievisie warmte van gemeenten van invloed is op het tempo van verduurzaming
3j CO_2-hotspots buiten vastgoed in kaart brengen.	Care	• Een deel van de andere CO_2-hotspots (buiten vastgoed) is in kaart gebracht, de resultaten worden in 2025 gepubliceerd
	Cure	• Meer onderzoek nodig voor de vertaalslag van duurzaam inkopen en CO_2-reductie (NVZ) • Ziekenhuizen en TNO onderzoeken samen mogelijkheden luchtbevochtiging

Het volledige bestand met de stand van zaken is terug te vinden op www.greendealduurzamezorg.nl/resultaten

* Zie de leeswijzer op pagina 40 en 41 voor een overzicht van de genoemde organisaties en afkortingen

CO_2-routekaarten care & cure

Figuur 1. 311 care-organisaties met >250 fte gebruiken samen 81% van zorgvastgoed

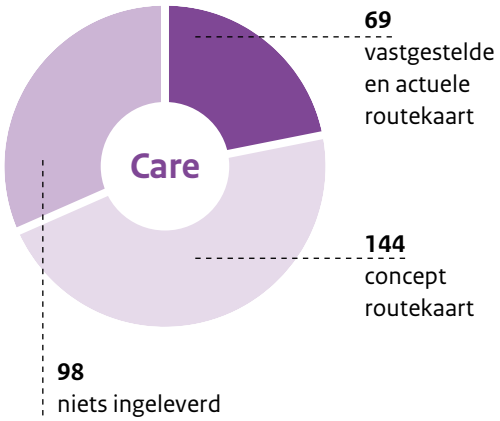

Figuur 2. Met de routekaarten van 92 cure-organisaties is circa 99% van het vastgoed in de cure in beeld (stand 1 januari 2025)

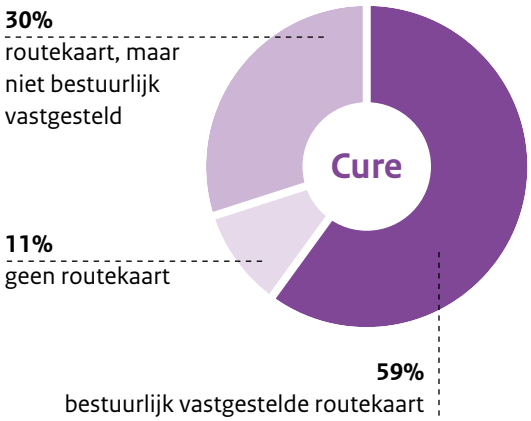

Aan het woord

“De CO_2-routekaart helpt organisaties verduurzamen”

Op welk resultaat of initiatief ben je het meest trots?
“Een groot deel van de zorgorganisaties heeft dankzij de sjablonen van het Expertisecentrum Verduurzaming Zorg een zogenaamde portefeuilleroutekaart, of CO_2-routekaart, opgesteld. Dit helpt bij het verduurzamen van hun vastgoed. Deze routekaart geeft per locatie, gebouw of bouwdeel inzicht in de geplande maatregelen, de verwachte CO_2-afname en de investeringen die daarvoor nodig zijn.

Dit laat zien dat de meeste zorgorganisaties met een CO_2-routekaart het doel van minstens 55% minder directe CO_2-uitstoot in het jaar 2030 lijken te halen. Daar ben ik voorzichtig trots op. Maar we hebben voorlopig geen zicht op of zorgorganisaties klimaatneutraal kunnen zijn in het jaar 2050.

“De meeste organisaties mét een CO_2-routekaart lijken het doel van minstens 55% minder directe CO_2-uitstoot in het jaar 2030 te gaan halen.”

Wat is de grootste uitdaging voor de uitvoering van de Green Deal Duurzame Zorg?
“Het grootste knelpunt is dat verduurzaming van vastgoed, energie en vervoer in de zorgsector simpelweg niet eenvoudig te realiseren is. Investeringen verdienen zich niet altijd terug en de financiering kan een obstakel vormen. Daarnaast zijn er uitdagingen in de verdere verduurzaming van onder andere warmtapwaterbereiding, luchtbevochtiging en ventilatie. En dan hebben we ook nog last van een overvol elektriciteitsnet.”

Wat wil je nog bereiken?
“Ik hoop dat iedere zorgorganisatie binnen een paar jaar een portefeuilleroutekaart heeft die door bestuurders is vastgesteld. Maar ook dat iedere zorgorganisatie werkt met een interactieve database waarin ze zelf gegevens kunnen invoeren. Zo krijgen zorgorganisaties helder inzicht in hoe effectief ze hun CO_2-uitstoot verminderen ten opzichte van vergelijkbare organisaties. Bovendien kunnen ze op die manier de benodigde data voor verplichte energiebesparingsrapportages verzamelen.”

Stefan van Heumen
Senior projectmanager bij TNO

Inspiratie uit de praktijk

Verduurzamen van vastgoed

De Parnassia Groep, een ggz-instelling, heeft met de DUMAVA-subsidie al twee zorgpanden verduurzaamd en werkt momenteel aan twee andere panden. Zo is er op hun locatie in Den Haag een warmtepompboiler geplaatst, en op een locatie in Rotterdam een hybride-warmtepomp. Dit zorgt voor minder CO_2-uitstoot.

De Parnassia Groep heeft een warmtepompboiler geplaatst met behulp van de DUMAVA-subsidie op locatie Den Haag.

Een UMC Utrecht medewerker die deelneemt aan de Proeftuin Duurzaam Vervoer.

Pilot Proeftuin Duurzaam Vervoer

In maart 2024 startte het UMC Utrecht met de proeftuin Duurzaam Vervoer. Een initiatief waarbij 300 medewerkers zeven maanden lang vrijwillig kozen voor duurzamere reisopties. Het doel is samen leren hoe de bereikbaarheid van het ziekenhuis te verbeteren en de CO_2-uitstoot door woon-werkverkeer verlagen.

Tijdens de proeftuin werd 90% van de reizen op een duurzame manier afgelegd. Deelnemende medewerkers ontdekten dat duurzamer reizen niet alleen beter is voor het milieu, maar ook voor henzelf. Ze voelden zich fitter, meer ontspannen en hadden een groter gevoel van veiligheid. Zo konden medewerkers na een lange nachtdienst ontspannen in de trein in plaats van vermoeid achter het stuur te zitten. De volledige resultaten vind je hier.

Aan de slag

Tools voor CO_2-reductie

Alle tools vind je op www.greendealduurzamezorg.nl/resultaten

Met deze producten kunnen zorgorganisaties zelf aan de slag om CO_2-uitstoot te verminderen.

Laboratory Efficiency Assessment Framework (LEAF) | Green Labs NL & NFU

- Deze tool helpt laboratoria verduurzamen door eenvoudig verbruik en impact meetbaar te maken.

Barometer Groene OK | Landelijk Netwerk de Groene OK

- Een meetinstrument dat inzichtelijk maakt hoe OK-centra milieuwinst kunnen behalen.

Draaiboek duurzame mobiliteit | MPZ

- Een draaiboek voor intramurale zorgorganisaties om woon-werkverkeer, personenvervoer, bezoekersvervoer en goederenvervoer te verduurzamen.

CO2-routekaart | EVZ

- Deze routekaart is je strategische plan om te komen tot klimaatneutraal vastgoed in 2050.

Groen dak en zonnepanelen, GGZ Delfland
foto: Kijk! Duurzaam! voor EVZ

Stand van zaken

Circulaire zorg

In 2030 willen we primair grondstofgebruik met 50% verminderen en streven we naar een maximaal circulaire zorg in 2050. Hieronder beschrijven we beknopt de voortgang van de afspraken die horen bij thema 4. De genoemde afspraken volgen uit het officiële Green Deal document.

Afspraak		Voortgang
4a Kennis van circulair werken en verminderd grondstoffengebruik	Care*	• Rondetafelgesprek over incontinentiemateriaal georganiseerd in 2023
	Cure*	• De PROMEZA-tool voor inzicht in materiaalgebruik voor medische behandelingen is ontwikkeld
	Overig*	• Zorgverzekeraars verzamelen en ontsluiten initiatieven voor circulaire zorg op circulaire zorg
4b Stimuleren herbruikbare medische hulpmiddelen	Care	• In 2025 wordt er gestart met een breed inzetbare tool voor hergebruik van hulpmiddelen • De verspilling van hulpmiddelen wordt in kaart gebracht en er wordt een plan van aanpak opgesteld
	Cure	• NFU heeft een lijst van medische wegwerpartikelen opgesteld die de grootste milieu-impact hebben en waarvoor op korte termijn verandering mogelijk is
	Overig	• Zorgverzekeraars nemen herbruikbaarheid van hulpmiddelen mee in de inkoopcriteria • Conceptdatabase circulaire zorg in 2025
4c Minimaliseren van verpakkingen	Cure	• Dialoog gevoerd met diverse producenten en leveranciers, bijvoorbeeld ontwikkeling herbruikbare onderleggers (LUMC)
	Overig	• Start ePIL pilot: een digitale bijsluiter • Zorgverzekeraars hebben terugdringen van verpakkingsmateriaal opgenomen in inkoopbeleid
4d Duurzaam en circulair inkopen	Cure	• Diverse ziekenhuizen hebben voorbeelden van circulair inkoopbeleid
	Overig	• Meegenomen in de Milieuthermometer Zorg versie 7
4e IenW ondersteunt circulaire zorg	Overig	• De zorg wordt via het Nationaal Programma Circulaire Economie ondersteund • Uitgebreide Producentenverantwoordelijkheid (UPV) voor luiers en incontinentiemateriaal opgezet door IenW • VWS subsidieert het Zorginkoop Netwerk NL om duurzame inkoopcriteria voor medische hulpmiddelen te ontwikkelen
4f Onderzoek naar efficiëntere zorgprocessen om materiaal-gebruik te verminderen	Care	• Jaarlijkse gesprekken met beroepsvereniging Verpleegkundigen & Verzorgenden (V&VN)
	Cure	• Verschillende zorgprocessen zijn aangepast om materiaalgebruik te verminderen
	Overig	• Inzichten verduurzamen operatiekamers van Landelijk Netwerk de Groene OK verwerkt in de Milieuthermometer Zorg versie 7

Afspraak		Voortgang
4g Afvalbeleid en verminderen van gebruik van incontinentie-materiaal	Care	• Bevorderen afval sorteren onder leden
	Cure	• Bij meerdere umc's is een restafvalscan uitgevoerd, resultaten zijn gepubliceerd • Meer onderzoek nodig voor de vertaalslag van duurzaam inkopen en CO_2-reductie (NVZ) • Ziekenhuizen en TNO onderzoeken samen mogelijkheden luchtbevochtiging
	Overig	• Ingezet op terugdringen gebruik eenmalig incontinentiemateriaal, in inkoopbeleid wijkverpleging en langdurige zorg • Benchmark van afvalbeleid binnen ggz, gehandicaptenzorg, ouderenzorg en ziekenhuizen; resultaten eind 2025 • Zorg zonder Afval 4-daagse vanuit MPZ • Penlife project (VIG) om insulinepennen te recyclen
4h De Rijksoverheid stimuleert kennis over afvalbeheer en zoekt oplossingen voor knelpunten	Overig	• Ontwerp Circulair Materialenplan is klaar, definitieve versie naar verwachting in 2025 gereed • Rijkswaterstaat heeft samen met de sector een wel/niet-lijst voor het specifiek ziekenhuisafval opgeleverd
4i VWS zet zich op Europees niveau in voor wetgeving	Overig	• Knelpunten in wetgeving vloeien vooral voort uit Europese wet- en regelgeving, en VWS zet zich in voor de verruiming van regels voor herverwerking • Onderzoek ROAD 2.0: heruitgifte kankermedicijnen onder 15 ziekenhuizen
4j Voedselverspilling tegengaan	Care	• Onderzoek relatie HACCP-richtlijnen (regels voor voedselveiligheid) en duurzaamheid
	Cure	• NFU heeft voedselverspilling in ziekenhuizen in kaart gebracht
	Overig	• Inzichten voedselverspilling in Milieuthermometer Zorg versie 7 • Verminderen voedselverspilling in inkoopbeleid ggz en langdurige zorg 2025

Het volledige bestand met de stand van zaken is terug te vinden op www.greendealduurzamezorg.nl/resultaten

* Zie de leeswijzer op pagina 40 en 41 voor een overzicht van de genoemde organisaties en afkortingen

In het landelijk restafvalonderzoek langdurige zorg wordt onder andere gekeken naar de medische hulpmiddelen, zoals handschoenen, in het restafval. In de zomer van 2025 volgt hieruit een prioritering en advies.

Aan het woord

“De kracht van circulaire zorg zit in kleine veranderingen”

Op welk resultaat of initiatief ben je het meest trots?
“Binnen circulaire zorg zit de kracht in kleine veranderingen die samen een groot verschil maken. Steeds meer mensen omarmen de zogeheten ‘R-ladder’, van verminderen tot recyclen, en stellen vragen als: “Waarom gooien we dit tangetje na één keer gebruiken weg?” of “Hebben we deze handschoentjes wel nodig voor deze behandeling?”.

Op LinkedIn zie ik steeds meer goede voorbeelden voorbijkomen. Niet alleen van individuen maar ook van zorg-organisaties zelf. De jarenlange inzet van die groene koplopers begint zijn vruchten af te werpen.”

Wat is de grootste uitdaging voor de uitvoering van de Green Deal Duurzame Zorg?
“Er is grote behoefte aan een soort route-kaart circulaire zorg, zodat we top-down richting kunnen geven. Circulaire zorg is een complex vraagstuk met veel betrok-ken partijen. Dat maakt het lastig om een stip op de horizon te bepalen.

Systeemverandering op dit thema vraagt bovendien om verandering op alle plek-ken in de keten. Ook buiten Nederland. Denk aan producenten en leveranciers van medische hulpmiddelen, maar ook aan wetgeving vanuit Europa. De kunst is om niet te verdwalen in de vele vraagstukken, maar om gewoon concreet aan de slag te gaan.”

Wat wil je nog bereiken?
“Vanuit het Milieuplatform Zorg werken we aan een Kenniscentrum Circulaire Zorg, een totaaloverzicht op het gebied van circulaire zorg. Er lopen al veel mooie projecten en initiatieven die een stukje van de circulaire puzzel oplossen binnen een bepaald werkveld of specialisme. Of juist vanuit een wetenschappelijke of praktische benadering. We zien het als onze taak om die kennis te verbinden met anderen en te borgen in de sector.”

Judith de Bree
Adviseur duurzame zorg bij Milieu Platform Zorg

“Steeds meer mensen stellen vragen als: waarom gooien we dit tangetje na één keer gebruiken weg?”

Inspiratie uit de praktijk

Wasbaar incontinentie-materiaal

MVO manager bij 's Heeren Loo, Jan Peter Niezink, presenteert over de pilot wasbaar incontinentiemateriaal tijdens het landelijk Green Deal ondertekenmoment 2024.

Jaarlijks produceert de zorgsector maar liefst 85 miljoen kilo aan incontinentiemateriaalafval. Dit legt een flinke druk op het gebruik van grondstoffen en schaadt het milieu.

Daarom startte zorgorganisatie 's Heeren Loo samen met het bedrijf Priovention een experiment met wasbaar incontinentiemateriaal onder 10 cliënten. Deze fase richtte zich op het verbeteren van het product (zoals comfort en gebruiksgemak) en de dienstverlening (ophalen, wassen, drogen). Hieruit bleek potentie om op te schalen, alleen ontbrak er nog onafhankelijk onderzoek en was het nog niet getest onder minder of niet mobiele cliënten.

Om die reden zijn beide partijen samen een volgende pilot gestart. Deze keer met 100 cliënten die mobiel zijn en 10 cliënten die minder of niet mobiel zijn. Hierbij worden tevredenheid van cliënten en medewerkers, productkwaliteit en milieu-impact onderzocht. Het doel is om uiteindelijk aan te tonen dat de wasbare incontinentiebroek klaar is voor de zorgmarkt. De pilot duurt naar verwachting anderhalf jaar.

Medewerker bij 's Heeren Loo houdt een wasbaar incontinentiebroekje vast.

Aan de slag

Tools voor circulaire zorg

Alle tools vind je op www.greendealduurzamezorg.nl/resultaten

Met deze tools kunnen zorgorganisaties zelf aan de slag om de zorg circulairder te maken.

Lijst medische wegwerpartikelen met meeste milieuwinst | NFU

- Een lijst van 22 medische wegwerp-artikelen die de grootste milieu-impact hebben en waarvoor op korte termijn verandering mogelijk is.

Voedselscan voor tegengaan verspilling | NFU

- Deze voedselscan richt zich op het verminderen van voedselverspilling binnen de catering van Nederlandse ziekenhuizen.

Duurzamer vaccineren GGD-sector | RIVM

- Een quickscan van mogelijke kansen voor duurzamer vaccineren.

Wel/niet-lijst specifiek ziekenhuisafval | Ministerie van IenW

- Deze lijst maakt duidelijk wat wel en wat niet bij specifiek ziekenhuisafval (SZA) behoort.

PROMEZA-tool | NFU

- Deze meettool geeft inzicht in het materiaal-verbruik van een medische handeling.

Afvalexpert Lars Backx (links), MPZ-medewerker Anne Jacobs (rechts) helpen Gina Verkuijl, Projectcoördinator Duurzaamheid bij Ipse de Bruggen (midden) met het analyseren van het restafval t.b.v. het landelijk restafvalonderzoek van MPZ in de langdurige zorg.

Zwemkleding
B-kant
Papier/karton
Restafval

Stand van zaken

Medicatie(gebruik)

Samen werken we aan het verminderen van de milieu-impact van Medicatie(gebruik). Hieronder beschrijven we beknopt de voortgang van de afspraken die horen bij thema 5. De genoemde afspraken volgen uit het officiële Green Deal document.

Afspraak		Voortgang
5a Gepast voorschrijven en juist gebruik van medicijnen	Care*	• Care-partijen sluiten aan bij Ketenaanpak 'Medicijnresten uit Water' • Wetenschappelijk onderzoek 'Gepast voorschrijven en verstrekken' in de ggz gestart
	Cure*	• Inventarisatie naar benodigde acties tegen medicijnverspilling gestart
	Overig*	• VIG en KNMP werken mee aan Ketenaanpak Medicijnresten uit Water • Zorgverzekeraars stimuleren gepast voorschrijven via het zorginkoopbeleid 2025 • Er wordt gewerkt aan een leidraad duurzame specialistische farmaceutische zorg, realisatie eind 2026 • Toolkit 'Groene Apotheek' gelanceerd (ook Engelstalig) • In de Milieuthermometer zijn maatregelen tegen verspilling als eis opgenomen
5b Bij gelijke werking gaat de voorkeur naar het meest duurzame medicijn	Cure	• NVZA is gestart met de Paracetamol Challenge • NHG stimuleert gebruik van poederinhalatoren in plaats van aerosolen[1]
	Overig	• RIVM ontwikkelt 'Life Cycle Analyses' voor medicijnen • Zorgverzekeraars vragen aandacht voor gebruik poederinhalatoren in plaats van aerosolen
5c VWS stimuleert duurzaamheid geneesmiddelen	Overig	• VWS is op EU-niveau in onderhandeling om strengere regels voor milieubeoordeling te realiseren • VWS vindt dat gegevens over de mogelijke milieueffecten van geneesmiddelen openbaar moeten worden gemaakt
5d Zorgaanbieders maken aanpak tegen verspilling	Care, Cure	• Care-partijen zijn aangesloten bij project 'Verspil Geen Pil' • Er is een care- en cure-brede verspillingsmeting uitgevoerd • Infographics en roadmap ontwikkeld over geneesmiddelenverspilling
	Overig	• Zorgverzekeraars hebben tegengaan van verspilling opgenomen in zorginkoopbeleid 2025 voor farmacie, ziekenhuizen, ggz en wijkverpleging • ROAD 2.0-onderzoek naar hergebruik van 80 soorten medicijnen gestart • Brancheplan duurzame farmacie opgesteld en gedeeld
5e Duurzame inkoop	Overig	• Zorgverzekeraars zijn gestart met een project om duurzaamheidscriteria mee te wegen bij de inkoop van medicijnen
5f VWS brengt wet- en regelgeving in kaart inzake verspilling medicijnen	Overig	• Onderzoeksbureau Berenschot heeft knelpunten in wet- en regelgeving in kaart gebracht, waar mogelijk werkt VWS aan het oplossen hiervan • VWS is in onderhandeling over de mogelijkheid voor beperkte en verantwoorde heruitgifte van medicijnen in Europese wetgeving op te nemen
5g Zorgverzekeraars stimuleren duurzaamheid	Overig	• Zorgverzekeraars zijn een project gestart om duurzaamheidscriteria mee te wegen bij inkoop, in samenwerking met ziekenhuizen en inkooporganisaties van zorgaanbieders

1 Kleine (vloeistof)deeltjes die in de lucht zweven

Afspraak		Voortgang
5h Ketenaanpak medicijnresten continueren	Care, Cure	• Relevante partijen in cure en care zijn aangesloten bij de Ketenaanpak Medicijnresten uit Water
	Overig	• Thema wordt binnen de Green Deal vanuit de KNMP gecoördineerd en afgestemd met de ketenaanpak • IenW is trekker van de Ketenaanpak Medicijnresten uit Water
5i Verminderen van contrastmiddelen in milieu	Cure	• NVZ heeft in 2024 in samenwerking met de Vereniging voor Radiologie het gebruik van plaszakken opgeschaald, met als doel het afvangen van contrastvloeistof
5j Onderzoek zuivering aan de bron	Cure	• Umc's onderzoeken alternatieve oplossingen en zuivering aan de bron • Kennisdeling over filters bij ziekenhuisapotheek
5k Wet en regelgeving zuivering	Overig	• Afweegkader voor wenselijkheid van zuivering medicijnresten in de maak binnen Ketenaanpak Medicijnresten uit Water • IenW werkt aan implementatie van de richtlijn 'Stedelijk Afvalwater'
5l Communicatie over medicijnresten	Care	• Vanuit de care wordt informatiemateriaal gedeeld over retourneren van medicijnen naar de apotheek
	Cure	• Ziekenhuizen brengen het terugbrengen van medicijnen onder de aandacht bij patiënten • Vanuit de NVZA zijn posters beschikbaar gesteld voor ziekenhuisapothekers
	Overig	• Zorgverzekeraars hebben informeren over het belang van terugbrengen van medicijnen in het zorginkoopbeleid voor farmacie 2025 opgenomen • Inzet van apotheken tijdens de Week van ons Water

Het volledige bestand met de stand van zaken is terug te vinden op www.greendealduurzamezorg.nl/resultaten

* Zie de leeswijzer op pagina 40 en 41 voor een overzicht van de genoemde organisaties en afkortingen

Een afvalton vol medicijnen.

Aan het woord

“Duurzaam medicijn-gebruik levert ook maatschappelijke winst op”

Op welk resultaat of initiatief ben je het meest trots?
“Ziekenhuizen, zorginstellingen, artsen en apothekers hebben de afgelopen jaren veel initiatieven opgezet om medicijnverspilling te verminderen en medicijnresten uit het water te houden. Zo startte het Radboudumc met koepelorganisaties NFU, NVZA en KNMP een onderzoek naar medicijnverspilling. Voor het terugdringen hiervan zijn praktische instrumenten voor de eerste en tweede lijn ontwikkeld. Ook heeft de Nederlandse ggz een project voor duurzaam gebruik van medicijnen voor psychologische problemen.”

Wat is de grootste uitdaging bij de uitvoering van de Green Deal Duurzame Zorg?
“De grootste uitdaging is het opleveren van resultaten en zorgen dat de vele initiatieven ook na de looptijd van de Green Deal op eigen kracht verder kunnen. Het is belangrijk dat we de samenwerking vasthouden na 2026 en dat we genoeg middelen vrijmaken.

Bij de inkoop en vergoeding van geneesmiddelen zijn duurzame keuzes niet altijd goedkoper. Toch levert dit maatschappelijke winst op. Dat verhaal mag nog beter verteld worden. Ook het aanpakken van wettelijke belemmeringen, zoals de verplichte papieren bijsluiter bij medicijnen, verdient aandacht. Van de Vereniging Innovatieve Geneesmiddelen hoor ik goede berichten van de pilot met een digitale bijsluiter. Dit geldt voor geneesmiddelen die alleen in het ziekenhuis worden verstrekt.”

Wat wil je nog bereiken?
“Het is nu zaak dat we de initiatieven die medicijnverspilling tegengaan of de milieu-impact van medicijnen verminderen, opschalen en borgen. Verder wil ik zorgorganisaties aanmoedigen om gebruik te maken van de handvatten die er al zijn, zoals de toolkit ‘de Groene Apotheek’ of het e-book De Groene Huisartsenpraktijk. Bijvoorbeeld voor het verminderen van afval en het veilig inleveren van medicijnresten.”

Henk Vermaat
Senior beleidsmedewerker
bij Apothekersorganisatie KNMP

“Het is nu zaak dat we de mooie initiatieven die de milieu-impact van medicijnen verminderen, opschalen en borgen.”

Ziekenhuisapotheker Nicole Hunfeld met de XL-paracetamolpil in het Erasmus MC.

Inspiratie uit de praktijk

De Paracetamol Challenge

In de zomer van 2023 is het Erasmus MC gestart met het zoveel mogelijk oraal toedienen van paracetamol aan patiënten op de acute zorgafdeling. Deze aanpak heeft drie belangrijke voordelen ten opzichte van intraveneuze toediening (via de bloedvaten): het is sneller voor de patiënt en van even goede kwaliteit, goedkoper en zorgt voor minder afval.

Om ook andere ziekenhuizen te inspireren, lanceerde het Erasmus MC de Paracetamol Challenge. De opvallende XL-pil is het symbool van deze uitdaging.

Ziekenhuisafdelingen die gedurende een maand minstens 25% minder intraveneuze paracetamol gebruikten, ontvingen de XL-pil in bruikleen. Inmiddels heeft de XL-pil al 11 ziekenhuizen bereikt.

Op de intensive care in het Erasmus MC is het gebruik van intraveneuze paracetamol in één jaar tijd met 49% gedaald. Dit resulteerde in 106 kilo minder afval, een kostenbesparing van €1380 en 458 kilo minder CO_2-uitstoot.

Aan de slag

Tools voor medicatie(gebruik)

Alle tools vind je op www.greendealduurzamezorg.nl/resultaten

Er lopen verschillende projecten om de milieu-impact van medicijnen te verminderen. Ook is er een quickscan duurzamer voorschrijven en een stappenplan tegen medicijnverspilling ontwikkeld.

Plaszakken | NVZ

- Deze plaszakken helpen ziekenhuizen met het milieuvriendelijk afvoeren van CT-vloeistof.

ePIL pilot | VIG, CBG, IGJ en NVZA

- In deze pilot vervangt de electronic Patient Information Leaflet (ePIL) de papieren bijsluiter bij medicijnen die onder toezicht in het ziekenhuis worden toegediend.

Quickscan Duurzamer Voorschrijven | De Groene Huisarts

Deze quickscan biedt huisartsen handvatten om direct aan de slag te gaan om de milieu-impact van medicatie te verminderen.

Stappenplan tegen medicijnverspilling | NFU, KNMP en NVZA

- Dit stappenplan is ontwikkeld om zorgmedewerkers wegwijs te maken in welke impactvolle initiatieven ingezet kunnen worden tegen medicijnverspilling. Er is een stappenplan voor zowel de eerstelijnszorg als de tweedelijnszorg.

Promotietraject 'Gepast voorschrijven en verstrekken' | DeNLggz, Amsterdam UMC, NVvP, KNMP en RIVM

- In dit project wordt onderzocht hoe de milieubelasting van medicijnen voor psychische aandoeningen verminderd kan worden door gepast voorschrijven, verstrekken en gebruiken.

Dennis Pot van de Groene Huisarts op de spoedeisende hulp-fiets.

SPOEDEISENDE HULP-FIETS
LIEBERGEN

Stand van zaken

Overige afspraken

Deze afspraken gaan over governance (7), werkwijze en financiën (8) en monitoring en evaluatie (9). Hieronder beschrijven we beknopt de voortgang van relevante afspraken. De genoemde afspraken volgen uit het officiële Green Deal document.

Afspraak	Wie	Stand van zaken
7c Aanstellen van een bestuurlijk aanjager	Regiegroep o.l.v. VWS	• Hayke Veldman is aangesteld en focust zich op onderwijs, netcongestieproblematiek, betrekken bestuurders en incontinentiemateriaal (zie pagina 35)
7e Rijksoverheid faciliteert de zorgsector bij de transitie naar duurzame zorg	Overig	• VWS heeft knelpunten in wet- en regelgeving in kaart gebracht • VWS geeft een impuls aan opschaling via de Implementatie- en Opschalingsregeling van Zorg voor Innoveren • Vanuit het Klimaatfonds is tot en met 2030 1,9 miljard euro beschikbaar voor de subsidieregeling Duurzaam Maatschappelijk Vastgoed (DUMAVA) waar o.a. de zorgsector gebruik van kan maken • Vanuit VRO is een Provinciaal Ontzorgingsprogramma voor Maatschappelijk Vastgoed en het Kennis en Innovatieplatform (KIP) Maatschappelijk Vastgoed georganiseerd, vanuit het laatste platform ontvangt EVZ subsidie t/m 2027 • Overige inzet van VWS staat beschreven bij de verschillende thema's
7f VWS faciliteert bij de transitie naar duurzame zorg	VWS	• De werk- en regiegroep Green Deal komen regelmatig bijeen, VWS verzorgt het voorzitterschap en secretariaat • VWS haakt aan bij interdepartementale overleggen die raken aan duurzaamheid en zorg, hier is o.a. gewerkt aan een goede aansluiting van de DUMAVA-subsidieregeling voor maatschappelijk vastgoed • VWS vraagt de Nederlandse Zorgautoriteit onderzoek te doen in hoeverre de huidige bekostigingssystematiek van zorg onder de Zorgverzekeringswet en de Wet Langdurige Zorg prikkels (kan) bevat(ten) om verduurzaming van zorg te bevorderen • VWS is aangesloten bij verschillende internationale kennisnetwerken rondom het thema duurzaamheid en zorg
7g Brancheorganisaties werken aan transities en kennisdeling	Care, Cure	• Brancheorganisaties hebben de Green Deal-afspraken vertaald naar uitvoeringsplannen, op basis daarvan zijn door VWS enkele subsidies verstrekt voor kennisontwikkeling, -deling en -implementatie
7h Zorgverzekeraars en zorgkantoren helpen met financiële drempels	ZN	• ZN adviseert zorgorganisaties en helpt hen de weg te vinden naar financieringsmogelijkheden, zoals leningen en subsidies
7i Banken jagen transitie aan met financiering en stimuleren	NVB en ZN	• Banken en zorgverzekeraars stimuleren transitie met passende financiering in de fase waarin investeringsplannen worden uitgewerkt
8b Zorgverzekeraars en banken adviseren bij knelpunten	NVB en ZN	• Banken hebben de afgelopen jaren meerdere evenementen en rondetafelgesprekken over verduurzaming georganiseerd • Banken helpen klanten met subsidieaanvragen voor DUMAVA om verduurzaming mogelijk te maken en de 'onrendabele top' gefinancierd te krijgen

Afspraak	Wie	Stand van zaken
8c en 8d Partijen werken met sectorplannen en onderzoeken financiële haalbaarheid	Care, Cure, Overig	• Uitvoeringsplannen zijn in 2023 gemaakt en opgeleverd • Het kabinet heeft, mede op basis van dit uitvoeringsplan, incidenteel 42 miljoen euro beschikbaar gesteld voor het verduurzamen van de zorg (2023 – 2026) • Er is 42 miljoen euro beschikbaar gesteld voor het verduurzamen van zorg (2023 – 2026)
8f VWS en KGG onderzoeken centrale ondersteuning voor de sector	VWS en KGG	• In overleg met KGG is een (ondersteunend) programmateam ingericht bij VWS, het programma Duurzaamheid en Gezondheid ondersteunt de sector bij verduurzaming en coördineert de inzet van VWS
8g Rijksoverheid stelt instrumenten beschikbaar	VWS en EVZ	• De verschillende instrumenten zijn beschikbaar gesteld, het EVZ heeft een overzicht van financiële ondersteuning voor verduurzaming opgesteld
8h Middelen in Klimaatfonds	VWS en VRO	• Vanuit het Klimaatfonds is voor 2022 – 2030 ca. 1,9 miljard beschikbaar voor de DUMAVA-subsidieregeling, het KIP, het EVZ en de provinciale ontzorgingsprogramma's
9b Monitoring voortgang	Regiegroep o.l.v. VWS	• Het RIVM zet de nationale monitor Duurzaamheid en Gezondheid op, in 2026 volgt een tweede meeting van de milieuvoetafdruk van de zorgsector als vervolg op de 0-meting uit 2022

Het volledige bestand met de stand van zaken is terug te vinden op www.greendealduurzamezorg.nl/resultaten

* Zie de leeswijzer op pagina 40 en 41 voor een overzicht van de genoemde organisaties en afkortingen

Aan de slag

Tools voor duurzame zorg

Deze hulpmiddelen helpen professionals op weg om de zorg te verduurzamen.

Alle tools vind je op www.greendeal-duurzamezorg.nl/generiek/tools/

Care

- Toolkit Duurzaamheid in de ouderenzorg
- Handreiking Werkgebonden Personenmobiliteit ActiZ
- Toolkit Duurzaamheid in de gehandicaptenzorg
- Toolkit Duurzaamheid in de geestelijke gezondheidszorg
- Handreiking Binnenklimaat gebouwen voor langdurige zorg

Cure

- E-boek De Groene Huisartsenparktijk
- E-boek De Duurzame Mondzorgpraktijk
- E-boek De Duurzame Podotherapiepraktijk
- Handreiking De Groene Huisartsenspoedpost
- Handreiking De Groene Regionale Huisartsenorganisatie
- Checklist de Duurzame Verloskunde
- Inspiratiegids Verspil geen Pil
- Toolkit De Groene Apotheek
- Leidraad Duurzaamheid in richtlijnen operatiekamer

“Bestuurders spelen een sleutelrol”

De Green Deal Duurzame Zorg loopt inmiddels iets meer dan twee jaar, met meer dan 500 ondertekenaars. Bestuurlijk aanjager Hayke Veldman blikt terug en kijkt vooruit. “Mijn advies aan bestuurders: kopieer wat werkt.”

Hoe kijk je terug op de afgelopen jaren?
“De zorgsector heeft enorm veel stappen gezet. In vrijwel alle sectoren loopt het aantal Green Teams steeds meer op. Toch zijn we er nog niet. Het gaat niet alleen om het tekenen van de Green Deal, maar vooral om verantwoordelijkheid nemen. Hierbij helpt het enorm als één van de bestuurders verantwoordelijk is voor het thema ‘duurzaamheid’. Mijn rol is om bestuurders hiervan bewust te maken.”

Wat kan er volgens jou beter?
“Er heerst een ‘not invented by me’-syndroom. Dat moet stoppen. In plaats van telkens zelf het wiel uit te vinden, kunnen zorgorganisaties beter van elkaar leren. Mijn advies aan bestuurders: kopieer wat werkt. Maak gebruik van bestaande hulpmiddelen zoals de shortlist van medische wegwerpartikelen of de CO_2-routekaart van het Expertisecentrum Verduurzaming Zorg. Dit zijn waardevolle handvatten om duurzaamheidsdoelen te behalen. Daarnaast moet er veel kritischer bekeken worden of de zorg die we leveren of het materiaal dat we gebruiken écht nodig is. De eerste ‘R’ van de zogenaamde R-ladder is niet voor niets ‘refuse’. Denk bijvoorbeeld aan de steriele blauwe handschoenen die nog veel te vaak onnodig gedragen worden.”

Jouw termijn als bestuurlijk aanjager loopt bijna af. Hoe kijk je tegen de komende jaren aan?
“De handen moeten flink uit de mouwen gestoken worden om op koers te blijven. Dit betekent keuzes maken. Soms kunnen die financieel uitdagend zijn, maar lang niet altijd. Als je bijvoorbeeld minder materialen gebruikt, levert dat geld en tijd op. Bestuurders spelen een sleutelrol bij het maken van deze keuzes. Het is belangrijk dat ze zorgprofessionals de tijd en ruimte bieden om goede initiatieven concrete invulling te kunnen geven. De tijd van vrijblijvendheid is voorbij.”

Welk advies wil je zorgorganisaties meegeven?
“Ik raad zorgorganisaties die willen verduurzamen aan om de Green Deal te ondertekenen. Dit laat niet alleen je bereidheid zien, maar maakt je ook aanspreekbaar. Daarnaast is het belangrijk om te verkennen wat er al ontwikkeld is, in plaats van meteen zelf aan de slag te gaan. Kijk dus echt bij de buren om te zien wat je kunt overnemen. Er zijn al zoveel succesvolle initiatieven. Maak daar gebruik van! Bestuurders spelen hierin een sleutelrol. Zij zijn het voorbeeld voor hun eigen organisatie in het nemen van verantwoordelijkheid en het leren van elkaar.”

Hayke Veldman
Bestuurlijk aanjager

“Kijk eerst bij de buren voordat je aan de slag gaat.”

Foto door Talitha Hoppe.

AUB Karton plat/klein maken,
voordat u het in de karton bak gooit

Vooruitblik tot 2026

Een aantal verwachte mijlpalen

In 2025 en 2026 staan er nog veel ontwikkelingen op de planning. In dit overzicht worden enkele verwachte opleveringen uitgelicht. Dit is geen volledige lijst.

Juni 2025

Eerste rapportage monitor Duurzaamheid en Gezondheid (RIVM, VWS)

In juni 2025 levert het RIVM een eerste rapportage op van de monitor Duurzaamheid en Gezondheid. Deze jaarlijkse rapportage schetst de landelijke en sectorale ontwikkelingen in de verduurzaming van de zorgsector.

Zomer 2025

Database voor duurzame medische hulpmiddelen (MPZ)

In deze database worden complexe levens-cyclusanalyses[1] vertaald naar concreet advies voor de zorgsector.

2025

Onderzoeksprogramma 'Energie-besparing in ziekenhuizen' (TNO)

In 2025 worden resultaten van twee onderzoeken verwacht. Eén over de fysiologische effecten van werken in een operatiekamer. De tweede over onderzoek naar microbiologische veiligheid van adiabatische[2] bevochtiging.

2025

Start Moonshot[3] project: wasbare isolatiejassen (Versnellingshuis Nederland Circulair!)

Dit project richt zich op de transitie van wegwerp naar herbruikbare, circulaire en biobased isolatiejassen. In een brede samenwerking met ketenpartners worden technische en organisatorische uitdagingen aangepakt.

Eind 2025

Leerprogramma 'Een duurzame werkdag van een zorgprofessional' (GZA, ActiZ, NVZ)

Een leerprogramma voor alle professionals in de care. Door middel van verschillende leer-vormen de bewustwording vergroten, kennis overdragen en handelingsperspectief bieden.

Eind 2025/begin 2026

Onderwijsmodule Groene OK (Landelijk Netwerk de Groene OK)

Deze module deelt alle kennis en ervaring op het gebied van verduurzaming in de operatiekamer.

2025 - 2026

Restafvalonderzoek langdurige zorg (MPZ)

Dit project richt zich op minimalisatie van het restafval in de langdurige zorg. Via twee scanmomenten en een implementatieperiode wordt onderzocht wat er in het restafval zit, wat eruit kan, en wat daarvoor nodig is.

1. Levenscyclusanalyse (LCA) is een methode om de totale milieubelasting te bepalen van een product gedurende de hele levenscyclus: van grondstofwinning tot afvalverwerking.
2. Bij adiabatische bevochtiging wordt water uiterst fijn direct in de luchtstroom verneveld. Nagenoeg al het water verdampt en bevochtigt zo de lucht.
3. Het project is een samenwerking van zorgpartijen Amsterdam UMC, OLVG, Reade en Cordaan met ketenpartijen HOMIE, Alsico, Purfi en ReBlend

Regiegroep Green Deal Duurzame Zorg 3.0

Reflectie

De Green Deal Duurzame Zorg 3.0 zet in op actie, dat blijkt uit alle afspraken. Er zijn de afgelopen twee jaar mooie producten ontwikkeld en goede initiatieven gestart. Deze tussenbalans is een illustratie van de voortgang van deze afspraken en initiatieven, maar vertelt niet het volledige verhaal. Daar is het ook een tussenbalans voor.

De Green Deal acties leiden momenteel tot veel onderzoek en pilots die nuttige kennis opleveren voor duurzame zorg. Het uitrollen en opschalen van deze kennis in de zorg is een traject van jaren. Veel doelstellingen in de Green Deal hebben betrekking op 2030 en 2050, in lijn met het Klimaatakkoord van Parijs, maar de Green Deal zelf loopt af in november 2026.

De Green Deal regiegroep, bestaande uit bestuurders van betrokken organisaties, onderschrijft dat we er na 2026 nog niet zijn met de verduurzaming van de zorgsector en dat er vanzelfsprekend meer tijd nodig is.

Onder zorgverleners is er een groene golf op gang gebracht die niet meer te stoppen is. Steeds meer zorginstellingen profileren zich groen. Maar de grote massa is nog niet bereikt. Het is vooral een beweging van koplopers geweest tot nu toe en dat moet veranderen. Verduurzaming moet echt op de agenda komen van alle zorgaanbieders. De komende tijd moeten we doorpakken én nadenken hoe we verder gaan met de toekomst van de verduurzaming van zorg en welzijn.

De regiegroep, bestuursleden van betrokken organisaties bij de Green Deal, op werkbezoek bij ouderenzorginstelling Pennemes.

Vooruitblik komende tijd
De evaluatie van de uitgevoerde activiteiten en behaalde resultaten schetst slechts een gedeeltelijk beeld. Hiermee wordt geen inzicht gegeven in de doelen en voornemens die nog niet zijn gerealiseerd of uitgevoerd. Het is belangrijk te analyseren welke obstakels een rol hebben gespeeld. Deze informatie is essentieel. Voor het vervolg van de Green Deal is het van belang om het perspectief van zorgorganisaties sterker te betrekken. Dit geldt voor het direct horen van praktijkervaringen - naast de input van brancheorganisaties - en voor het bevorderen van eigenaarschap bij de ondertekenaars van de Green Deal in de uitvoeringsfase.

De regiegroep ziet dat er nog aanzienlijke stappen te zetten zijn. Dit onderstreept de verantwoordelijkheid van het zorgveld om duurzame zorg verder te implementeren, structureel te verankeren en voortgang te tonen. Dit omvat naast het daadwerkelijk benutten van opgeleverde producten en het integreren van duurzame zorg in visiedocumenten en strategische beleidsplannen ook het ondersteunen van de uitvoering.

Om deze ambities te realiseren, is de komende jaren een verbindende regie nodig, waarin daadkracht, visie en structurele borging centraal staan. Dit vereist een sectorbrede toepassing van kennis en overstijgt de looptijd van de Green Deal.

Samenwerking

KNMP

Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport

TNO innovation for life

de Nederlandse ggz

vgn vereniging gehandicaptenzorg nederland

Zorgverzekeraars Nederland

Groene Zorg Alliantie

NFU NEDERLANDSE FEDERATIE VAN UNIVERSITAIR MEDISCHE CENTRA

NVZ Nederlandse Vereniging van Ziekenhuizen

Vereniging Innovatieve Geneesmiddelen

actiz

nederlandse vereniging van banken

MPZ milieu platform zorg

Betrokken organisaties

Bij de Green Deal zijn veel organisaties betrokken. De volgende care-, cure- en overige organisaties worden genoemd in de verschillende tabellen waarin de stand van zaken wordt beschreven.

Care
- ActiZ (verpleging, verzorging en thuiszorg)
- Vereniging Gehandicaptenzorg Nederland (VGN)
- De Nederlandse ggz (DeNLggz)
- Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS)

Cure
- Nederlandse Vereniging van Ziekenhuizen (NVZ)
- Nederlandse Federatie Universitaire Medische Centra (NFU)

Overig
- Milieu Platform Zorg (MPZ)
- Groene Zorg Alliantie (GZA)
- TNO
- Zorgverzekeraars Nederland (ZN)
- Nederlandse Vereniging van Banken (NVB)
- De Rijksoverheid (voornamelijk VWS, maar ook IenW, VRO en KGG)

Afkortingen

In het magazine worden verschillende afkortingen gebruikt voor (partner)organisaties:

CBG
College ter Beoordeling van Geneesmiddelen

DUMAVA
Subsidieregeling Duurzaam Maatschappelijk Vastgoed

EVZ
Expertisecentrum Verduurzaming Zorg

FMS
Federatie Medisch Specialisten

IenW
Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat

IGJ
Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd

KGG
Ministerie van Klimaat en Groene Groei

LHV
Landelijke Huisartsen Vereniging

NHG
Nederlands Huisartsengenootschap

NVZA
Nederlandse Vereniging van ZiekenhuisApothekers

NVvP
Nederlandse Vereniging voor Psychiatrie

RIVM
Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu

VRO
Ministerie van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening

Green Deal

www.greendealduurzamezorg.nl/resultaten

www.linkedin.com/in/green-deal-duurzame-zorg/

www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuwsbrieven/duurzame-zorg